

סיוע בדבר עבירה

ליהודי שאינו שומר תורה ומצוות

סוגיית 'לפני אידיהם' כרקע לשאלות הזמן

המחבר: יהודה מאיר

מנחה: עמירם דומוביץ

מכללת הרצוג אלון שבות

תשרי תש"ף

תוכן עניינים

3.....	פרק א' דפי הדרכה למורה.....
3.....	רקע והקשר.....
3.....	מסגרת הסוגייה.....
4.....	מקור מקדים.....
4.....	צילום של הסוגייה.....
4.....	תרגום של הסוגייה.....
5.....	הרעיונות המרכזיים של הסוגייה.....
5.....	נימוקים לבחירת הנושא שילופן במסגרת קומת המשמעות והרעיונות המרכזיים של קומת המשמעות.....
6.....	על שיטת הלימוד.....
8.....	מטרות השיעור.....
9.....	מהלכי השיעור והוראות דידקטיות.....
9.....	מהלך שיעור א'.....
10.....	מהלך שיעור ב'.....
14.....	פרק ב' דפי עזר לתלמיד.....
15.....	תרגיל מונחים ופירושי מילים.....
16.....	תרגיל פיסוק.....
17.....	תרגיל סיכום סוגייה.....
18.....	שאלה למחשבה.....
19.....	מקור לעיון – קבוצה א'.....
20.....	מקור לעיון – קבוצה ב'.....
21.....	מקור לעיון – קבוצה ג'.....
22.....	מקור לעיון – קבוצה ד'.....
24.....	פרק ג' תוצרים ופתרונות.....
25.....	תרגיל מונחים ופירושי מילים.....
26.....	תרגיל פיסוק.....
27.....	תרגיל סיכום סוגייה.....
27.....	שאלה למחשבה.....
28.....	מקור לעיון – קבוצה א' – פתור.....
29.....	מקור לעיון – קבוצה ב' – פתור.....
30.....	מקור לעיון – קבוצה ג' – פתור.....
31.....	מקור לעיון – קבוצה ד' – פתור.....

פרק א' דפי הדרכה למורה

רקע והקשר

בחרתי ללמד סוגייה ממסכת עבודה זרה שבסדר נזיקין. אחד מנושאי המרכזיים של המסכת הוא דרכי ההרחקה מעבודה זרה ומעובדי עבודה זרה, נושא שמספק בסיס עיוני נרחב ליחסי יהודים-נכרים, יחסים שמלווים את עם ישראל מאז היה לעם ועד ימינו אנו. אך יותר מזה – המודל של יחסי יהודים-נכרים רלוונטי לא אחת לשאלת יחסי דתיים-חילוניים, ובמובן זה, מסכת עבודה זרה היא בסיס עיוני משמעותי לשאלות הזמן בעניין הזה.

שאלת היחס לסביבה שאינה שומרת תורה ומצוות העסיקה כל קהילה יהודית בהיסטוריה; מיחסים עם השלטון הנכרי, דרך יחסי מסחר עם בני העיירה הנכרים, התרחקות מתרבות אלילית, עבור ליחס ליהודים מומרים, לאפיקורסים, לעמי ארצות, לתינוקות שנשבו, וכלה ביחס לקהילות חילוניות.

הצורך בהגדרת היחס בין דתיים וחילוניים הוא גם מחויב המציאות לאדם דתי במאה ה-21, אך לא פחות מכך – הוא עניין ערכי. מציאות החיים שלנו במדינת ישראל, למשל, מפגישה כמעט כל נער ונערה ממשפחה דתית עם חבר או חברה חילוניים, עם בן משפחה ש'חזר בשאלה', עם עובר אורח שאינו שומר תורה ומצוות, עם בוס, מפקד, בעל עסק או שותף חילוניים, ואף עם ממסד חילוני.

אי אפשר לטמון את הראש בחול ולנסות לחיות בחדר נעול, ולא ראוי לעשות כך. הצורך בעיון בשאלת היחס שלנו לאחינו בני ישראל שאינם שומרים מצוות הוא צורך חינוכי וערכי שראוי גם ראוי להקדיש לו זמן בכיתה. הקדשת שיעור גמרא לנושא הזה, יש בה רווח כפול: מעבר לעיסוק בלב העניין, היא מקיימת את הש"ס כספר הספרים של התורה שבעל פה, שממנו מתחיל כל דיון ערכי זה מאות בשנים, וכי הוא רלוונטי גם בשנת 2019. הפוך בה והפוך בה – שהכול בה.

הסוגייה שבחרתי (בבלי עבודה זרה ו' ע"א-ע"ב) מבררת את סיבת האיסור המופיע במשנה לסחור עם עובדי עבודה זרה במשך שלושה ימים לפני יום חג שלהם. אחד מההסברים לאיסור מעמיד במרכז הדיון עקרון הלכתי שיש לו יסוד אנושי מובהק: איסור נתינת מכשול בפני עור. מכירת בהמה לגוי בימים שלפני החג שלו מספקת לו קרבן לעבודה זרה, ולמעשה מקיימת לו את התנאים הנחוצים לעבירה. השימוש של הסוגייה בעקרון זה, שמקורו בויקרא, י"ט, י"ד, מלמד על הרחבת האיסור לתחומים שאינם פיזיים, ובפרט לאיסור הכשלת אדם אחר בדבר עבירה. הסוגייה אמנם עוסקת בהכשלת נכרי בעבודה זרה, שהיא אחת משבע מצוות בני נח, אך הוא הדין להכשלת יהודי באחת משש מאות ושלוש עשרה מצוות. את האנלוגיה הזאת עושה כבר הגמרא, והראשונים בעקבותיה.

האנלוגיה מהווה בסיס לסתירה לכאורה מברייטא, סתירה שבאה על יישובה בחילוק שהגמרא מחדשת: אינה דומה **נתינת מכשול** בפני עובר עבירה **לסיוע** לעובר עבירה. האחרון אינו נכלל באיסור "לפני עור".

החילוק הזה הוא יסוד לשאלה שמהווה את המסגרת לקומת המשמעות בשיעור: האם מותר לסייע בדבר עבירה לחילוני? האם מותר לי, למשל, להשאיל בשבת את המטען שלי לאחי החילוני? האם מותר לי להגיש לחבר חילוני קפה כשאני יודע שהוא בשרי? האם מותר להורים שלי להשכיר דירה לזוג לא נשוי?

שני השיעורים שאציג כאן יוקדשו ללימוד הסוגייה בגמרא ולליבון הסוגייה המשמעותית שעולה בעקבותיה.

מסגרת הסוגייה

בבלי, עבודה זרה, ו' – מעמוד א': "איבעיא להו: משום הרווחה או דלמא משום ולפני עור לא תתן מכשול?", עד עמוד ב': "הב"ע דקאי בתרי עברי דנהרא. דיקא נמי דקתני לא יושיט ולא קתני לא יתן. ש"מ".

ומסבירים: **למאי נפקא מינה** [מה יוצא מזה], מהו ההבדל להלכה בין שני הטעמים הללו?

כגון במקרה דאית ליה [שיש לו] לגוי בהמה לדידיה [לעצמו], אי אמרת [אם אומר אתה] שטעם האיסור הוא משום הרווחה — הא [הרי] אף במקרה זה קא מרווח ליה [מרויח לו] היהודי לגוי.

אבל אי אמרת [אם אומר אתה] משום "לפני עור לא תתן מכשל" — הא [הרי] במקרה זה אית ליה לדידיה [יש לו לגוי בהמה משלו], ואין היהודי מכשילו בכך. ושואלים: וכי אית ליה [וכאשר יש לו משלו] לא עבר המסייע לו משום "לפני עור לא תתן מכשל"? והתניא [והרי שנויה ברייתא], אמר ר' נתן: מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר (שאסור לו לשותות יין), ואבר מן החי לבני נח? תלמוד לומר: "ולפני עור לא תתן מכשל" (ויקרא יט, יד); והא הכא, דכי לא יהבינן ליה, שקלי איהו [והרי כאן, בשני מקרים אלה, שאם אין אנו נותנים לו, לוקח הוא בעצמו], וקעבר [ומכל מקום הוא עובר] משום "לפני עור לא תתן מכשל"!

ומשיבים: הכא במאי עסקינן [כאן במה אנו עוסקים]? דקאי בתרי עברי נהרא [שהם עומדים בשני צדדים של הנהר] שהמקבל אינו יכול לקחת בעצמו, ורק על ידי המושיט לו היה מקבלם, ומשום כך הוא עובר על "לפני עיור".

ומסיפים: דיקא נמי [מדויק גם כן כך], דקתני [שהוא שונה] בדברי ר' נתן, "לא יושיט", ולא קתני [שונה] "לא יתן", שמע מינה [למד מכאן] שהכוונה היא שהוא מושיט מצד אחד של נהר לצידו השני.

הרעיונות המרכזיים של הסוגייה

אציין בנקודות את הרעיונות המרכזיים של הסוגייה:

- מהתורה, עבודה זרה אסורה גם לגויים (עבודה זרה היא אחת משבע מצוות בני נח).
- מדין המשנה, אסור לסחור עם גויים (במשך שלשה ימים) לפני יום חגם.
- הגמרא מעלה שתי אפשרויות להסביר את האיסור הנ"ל ושתייהן הרחקות מעבודה זרה. אפשרות א': 'משום הרווחה', היינו חשש שהגוי יודה לאלוהיו ביום חגו בעקבות המסחר עם היהודי (רש"י מפרט: חשש שהיהודי יגרום ששם עבודה זרה יוזכר).
- אפשרות ב': משום 'לפני עיור', היינו חשש שהגוי יקריב לעבודה זרה בהמה שיהודי מכר לו. החשש כאן הוא שהיהודי יגרום מכשול דתי לגוי.

גדרי איסור "ולפני עור לא תתן מכשול":

- במסגרת האיסור אסור לגרום לאחר להיכשל בדבר האסור לו (מכשול דתי, שאסור להכשיל מישהו בדבר עבירה, כולל גוי).
- לא כל סיוע לדבר עבירה נכנס בגדר 'ולפני עור לא תתן מכשול' — רק סיוע קריטי, שבלעדיו עובר העבירה לא היה יכול לעבור את העבירה, אך לא סיוע שגם בלעדיו עובר העבירה היה יכול לעבור.

נימוקים לבחירת הנושא שילופן במסגרת קומת המשמעות והרעיונות המרכזיים של קומת המשמעות

קומת המשמעות תתמקד בשאלה העולה בעקבות הסוגייה: האם, ובאיזה אופן, מותר לסייע בדבר עבירה ליהודי שאינו שומר תורה ומצוות. אני רואה את השאלה הזאת כשאלה דתית ואנושית שנוגעת במרכיבים בזהות שלנו (מקרה של התנגשות לכאורה בין שני ערכים: נאמנות להלכה מצד אחד, ורגישות לזולת מצד שני), ולפיכך ראוי מבחינה חינוכית לכוון אליה דיון כיתתי ועיון במקורות.

בנוסף, אני סבור שהתלמידים יגלו עניין בשאלה זו בשל היותה אקטואלית ורלוונטית לחיינו, שכן אנשים שאינם שומרים תורה ומצוות חיים בתוכנו וכמעט כולנו נפגשים בסיטואציות כאלה הלכה למעשה.

עוד אומר, כי הצגת השאלה היסודית והאקטואלית ככזאת שנידונה בעקבות סוגייה תלמודית ועל בסיסה, מעבירה את המסר החשוב שהתלמוד הוא ספר הבסיס לשאלות הזמן בכל דור ודור וכי הוא רלוונטי עד ימינו אנו. היא מקיימת את הסוגייה כתורת חיים, תורה שחיה ורלוונטית גם במאה ה-21.

אמנה להלן את הרעיונות המרכזיים של קומת המשמעות:

א. השאלה הנ"ל היא שאלה דתית (הלכתית והגותית) והבסיס העיוני לה הוא התלמוד והדיונים ההלכתיים שבאו בעקבותיו. התלמוד הוא ספר הבסיס לדיונים הלכתיים לאורך כל הדורות ועד ימינו.

ב. השאלה הנ"ל היא רלוונטית ואנחנו צפויים להיתקל בה בחיינו (גם אם במבט ראשון איננו שמים לב).

ג. אסור לסייע לאדם יהודי שרוצה לעבור עבירה, אם ללא הסיוע הוא לא יוכל לעבור את ההעבירה. מקור האיסור הוא דין "לפני עור לא תתן מכשול". אמנם אם בכך שלא נסייע נכשיל אותו בשנאת הדת, הרי שצריך לסייע לו ולמנוע אותו מהאיסור החמור של שנאת הדת.

ד. יש מקום לדון האם במקרה שהוא יוכל להשיג את מבוקשו גם ללא עזרתי, אך בטורח גדול ולכן הוא מעדיף את עזרתי באופן מובהק, עדין אין כאן איסור 'לפני עיוור'.

ה. גם אם ללא עזרתי הוא יוכל לעבור את העבירה, ולכן אין חשש של 'לפני עיוור', מכל מקום יש מקום לאסור לסייע לו במקרה שהוא מבקש במפורש סיוע לעבירה, היינו שבוודאי הוא יעבור עבירה, וזאת משום שאסור לנו לסייע ידי עוברי עבירה.

ו. יש כיוון חדשני שרוצה לומר שחילוני הוא לא בר קיום מצוות ולפיכך לא שייך לדבר על הכשלתו בעבירה.

ז. הלכה למעשה יש לשאול רב.

על שיטת הלימוד

אנחנו מכירים גישות לימוד שונות על הרצף שבין "המורה במרכז" לבין "התלמיד במרכז". גישת "המורה במרכז" היא פרונטלית בעיקרה (הרצאתית), מבטיחה מסירה מדויקת של התורה שבעל פה, מאפשרת לימוד בהיקף נרחב ומקדמת לימוד מתוך חיקוי תבניות תלמודיות. גישת "התלמיד במרכז" מקדמת לימוד עצמאי ומאומץ ששואף לפיתוח יכולות ניתוח של הטקסט הכתוב. החלטתי לשלב בין שתי הגישות, כדלהלן:

שיטת "המורה במרכז"

בקומת המיומנויות:

מתוך הבנה שבשיטת "המורה במרכז" יש יתרונות לימודיים משמעותיים בחרתי לנקוט בה בכמה ממהלכי השיעור, כדלהלן:

א. **המורה יציג את הרקע וההקשר של הסוגייה.** אלה חשובים מאוד להבנה טובה של יסודות הסוגייה (להבין מה הבעיה, מה מחפשים וכו'), ולאור יתרוננו של המורה בראייתו הרחבה והכוללת, באופן טבעי הוא המתאים לכך.

ב. **המורה יקריא את הסוגייה ויסביר אותה באופן סימולטני.** לימוד מהמורה חשוב הן להבנת הסוגייה המקומית הן לקניית מיומנויות לימוד. מבחינה מקומית, להבנתי מוטל על הרב להעביר לתלמיד את דברי הגמרא באופן המדויק ביותר. בשלב הבסיסי אין כאן מה לחדש, אנחנו לא 'ממציאים את הגלגל', אלא מקבלים ומתוודעים למקורות היסוד שחלקם הלכות תקדימיות וחלקם עקרונות ויסודות הלכתיים בכל תחום ותחום מתחומי ההלכה. במקרה שלנו, המטרה היא ללמד את התלמידים מקור יסודי בשאלת סיוע בדבר עבירה

לחילוני. אין כאן כתב חידה שמטרתו לפתח את השכל אלא ידע תורני שהמורה יודע והתלמיד עדיין לא. בנוסף, עולים בסוגייה כמה מושגים הלכתיים שנכון להניח לגביהם שהתלמידים אינם מכירים אותם ועל המורה ללמד אותם. אני מאמין כי הרצאה טובה תשיג את המבוקש בצורה הטובה ביותר. אציין כי אני ממליץ לשאוף להרצאה תמציתית שמשתמשת בכמה שפחות זמן. המטרה היא לא להשיג קהל למרצה, אלא להבטיח הבנה נכונה. בתכנית השיעור הקדשתי לשלב זה דקות בודדות.

גם מבחינת מיומנויות הלימוד, כלומר סיוע לתלמיד לרכוש כלים חשובים ללימוד לאורך ימים ושנים, שיטת "המורה במרכז" היא חשובה מאוד. היא מקדמת, כאמור, לימוד מתוך חיקוי תבניות לימוד, שהוא בעיניי כלי יעיל מאוד ללימוד גמרא. שיטה זו מכניסה את התלמיד לבית המדרש ומפגישה אותו עם שפת התלמוד, עם מהלך שלם, עם מבנה טיפוסי, עם מונחים אופייניים ואף עם כיווני חשיבה אופייניים. כל אלה הכרחיים ללומד גמרא צעיר. היא גם מביאה בפני התלמיד קריאה נכונה מבחינה פונטית, שעשויה אולי לסייע.

בקומת המשמעות:

- א. **המורה יעשה את האנלוגיה** שבין סיוע לגוי בדבר עבירה/ נתינת מכשול בפני הגוי, לבין סיוע בדבר עבירה ליהודי שאינו שומר תורה ומצוות/ נתינת מכשול לפניו. כלומר המורה יקשר בין סוגיית הגמרא לשאלה העכשווית.
- כאמור, אני סבור שיש לכוון את הכיתה לדיון בנושא הזה בשל חשיבותו החינוכית. האנלוגיה היא לא ברורה מאליה ולפיכך המורה יעשה אותה.
- ב. **המורה יפנה את התלמידים למקורות לעיון נוסף.** אני סבור שעיון נוסף בחומרים עשירים שנכתבו על ידי גדולי הדורות ואף בדורות האחרונים, הופך את הלימוד לתורת חיים – לימוד חי. ראייתו הרחבה של המורה תאפשר לו להפנות למקורות רלוונטיים ומשמעתיים.

שיטת "התלמיד במרכז"

מתוך הבנה שלא ניתן לוותר על שיטת "התלמיד במרכז" הן בתהליך קניית מיומנויות הלימוד הן ביצירת קומת המשמעות, בחרתי לנקוט בה בכמה ממהלכי השיעור, כדלהלן:

בקומת המיומנויות:

- א. **התלמידים יחזרו על הסוגייה** מייד לאחר הקראתה על ידי המורה. החזרה תהיה על כל הסוגייה, על כל פרטיה ומהלכיה, בחברותות. לחזרה יש מקום מרכזי בלימוד הסוגייה. בחזרה אני מצפה מהתלמיד לרדת לפרטי הסוגייה – מרמת פירושי המילים, דרך פיסוק נכון של משפטי הסוגייה, ועד הבנת מהלכי הסוגייה (שאלה ותשובה, סתירה ותירוצים ועוד) ומסקנות הסוגייה. החזרה תתבצע בסיוע דפי עזר (מצורפים להלן בפרק ב'). אני מאמין שחזרה תאתגר את התלמידים, הם יצטרכו "לשבור שיניים" – שלב חשוב ביותר בקניית מיומנויות הלימוד, אלא שהם יעשו זאת לאחר שקיבלו הקדמה כלשהי שמראה להם את הכיוון הכללי (אני מתכוון להקראת הסוגייה ובאורה על ידי המורה, כנזכר למעלה).
- ב. **התלמידים יעיינו במקורות.** מקוצר הזמן ובשל העובדה שהם בתחילת דרכם, בחרתי שהמורה יפנה את התלמידים למקורות, אך אני מעוניין שהם יתחלקו לחבורות חבורות וינתחו בכוחות עצמם את המקורות וינסחו את השורה התחתונה של כל מקור. כמובן שהמורה יעבור בין הקבוצות. היכולת להבין טקסט, ובפרט להבין מהיכן הוא יוצא ולאן הוא מגיע – לסכם אותו – היא יכולת חשובה שנרכשת בתרגול.
- שלב זה יעשה בשיטת ג'יקסו, כאשר כל קבוצה תקבל לידיה מקור שמתייחס לשאלה שהצגנו בתחילת השיעור. בצמוד למקור תהיינה שאלות מנחות. לאחר הזמן הקצוב ללימוד, המורה יערבב את הקבוצות כך שבכל קבוצה חדשה יהיה נציג מכל קבוצת אם,

שיציג בפני התלמידים האחרים את עיקרי דבריו של בעל המקור שהוא למד. בדרך זו, כל התלמידים יתוודעו לשלל המקורות וכל תלמיד יהיה בתפקיד מלמד.

ג. כל תלמיד יסכם את הסוגייה בכתב. היכולת לסכם היא מיומנות שנרכשת לאורך זמן ועל ידי תרגול. חשוב שהיא תיעשה על ידי התלמיד (היא גם שייכת לקומת המשמעות – היא סוגרת את הסוגייה ומאפשרת לתלמיד "לקנות" סוגייה. התחושה של "קניתי סוגייה" היא נפלאה ועשויה להאדיב את הלימוד על התלמיד).

בקומת המשמעות:

- א. התלמידים יחשבו (במסגרת דיון כיתתי) על המקרים המעשיים שבהם השאלה התיאורטית פוגשת אותם בחיי היומיום. העלאת המקרים מצדם צפויה לגרות אותם לחשיבה על שורת ההלכה לגבי הסיטואציות שהם העלו. היא עשויה להוביל אותם הן לדיון הן לעיון.
- ב. התלמידים ינהלו דיון קצר על הדרך שראוי לנהוג בה במצבים אלה. הדיון מקרב את הסוגייה למחזות האישיים של התלמידים – "מה אני חושב על הדילמה", וכן עשוי להביא אותם למסקנה שיש צורך אמיתי בעיון בדבריהם של גדולי ישראל. כלומר, הדיון עשוי להוביל הן לעניין בעצם השאלה הן להבנת החשיבות לעיון בדבריהם של גדולי ישראל.

מטרות השיעור

לשיעור יש מטרות משני תחומים – הלימודי והמשמעותי, כדלהלן:

במישור הלימודי

- א. היקף. התלמיד יקיף סוגייה בש". אין כאן יומרה להקיף את הנושא העקרוני של "לפני עור לא תתן מכשול" – נושא שמופיע בעוד מקומות בש"ס, אלא להקיף סוגייה מקומית מאוד – "לפני אידיהן... משום הרווחה או דלמא משום ולפני עור לא תתן מכשול".
- ב. תרגול. המטרה השנייה במסגרת המיומנויות היא תרגול מבנה של סוגייה. הסוגייה שנעסוק בה מגלמת, בין היתר, את המבנה: "איבעיא להו: דין פלוני, משום X או משום Y. למאי נפקא מינה? למקרה פלוני". וכן מבנה של סתירה ממקור אחר ותירוץ על ידי חילוק בדיון. אני מיהס חשיבות רבה לתרגול המבנים!
- ג. בירור מושגים הלכתיים: נזיר, אבר מן החי, שבע מצוות בני נח. כן נלבן את גדר איסור "ולפני עור לא תתן מכשול" שהוא יסוד הלכתי.
- ד. הטמעת מונחים ואוצר מילים. מונחים: איבעיא להו, או דילמא, למאי נפקא מינה, והתניא, הכא במאי עסקינן, דיקא נמי, קתני, שמע מינה. וכן: אי, אית ליה, לדידיה, שקלי, יהבינן, קאי, תרי.

במישור המשמעותי

- א. לימוד תורה. פשוטו כמשמעו – לעסוק בלימוד תורה. לקדם את ערך לימוד התורה.
- ב. לאתגר את התלמידים בשאלת זהות (מטרה חינוכית) – האם מותר לסייע לחילוני לעשות עבירה.
- ג. לקשור את החשיבה על שאלות משמעותיות בעיון במקורות התורניים.

מהלכי השיעורים והוראות דידקטיות

מהלך שיעור א':

תקציר: השיעור הראשון יוקדש בעיקר ללימוד הסוגייה המקומית ולהתמודדות איתה. עם זאת, הפתיחה לשיעור, שהיא למעשה הפתיחה למערך (שכולל עוד שיעור) תיגע דווקא בקומת המשמעות שנגזרת מן הסוגייה.

6. **פתיחה לשיעור** – אני ממליץ לפתוח את השיעור בהצגת הנושא שנעסוק בו בקומת המשמעות – האם מותר לי לסייע בדבר עבירה לחילוני? הוא 'ירי' לסוגייה, ולבסוף אף נחזור לעסוק בו, אז תהיה לשיעור מסגרת ברורה – פתיחה וחתומה מאותו עניין. אציג כאן פתיחה לדוגמה:

'מה אתם הייתם עושים?'; מקבץ דילמות תיאורטיות שיכולות לפגוש כל אחד מאיתנו. **הנושא: האם לסייע לחילוני בדבר עבירה.** המורה יציג לכיתה דילמה אחר דילמה, ולכל אחת יזמן נציג בעד סיוע ונציג נגד סיוע שיצטרכו לנמק את עמדותיהם בקצרה. **הנה כמה דילמות שניתן להעלות:**

- חבר שלך לחדר בפנימייה שמחלל שבת מבקש ממך במהלך השבת להשתמש במטען שלך. האם תרשה לו? (שבת)
- לפרנסתך אתה מוכרן בתחנת דלק. אדם חילוני ניגש לדלפק כשבידו ובפיו כריך עם נקניק, ומבקש ממך קפה הפוך. תכין לו? (כשרות)
- חבר שלך מסמן לך שהוא רוצה להעתיק מהמבחן שלך – תסרב? (הונאה)
- בעוד כמה שנים תהיה בבעלותך דירה בע"ה. יבואו אליך סטודנט ושתי סטודנטיות בבקשה לשכור את הבית. תשכיר להם? (ייחוד)
- לפרנסתך אתה מוכר בחנות ספרים. ניגש אליך לקוח שמעוניין בספר של שפינוזה – האם תסייע לו לאתר את הספר? (אמונה)

ניתן להמעיט או להרבות בדילמות לפי שיתוף הפעולה מצד התלמידים ולפי הזמן שזה לוקח. **על כל פנים, כדאי לתת לתלמידים להעלות דוגמאות מחיי היום יום שלהם.** אופן זה יקרב עוד יותר את השאלה אליהם. המלצתי היא לא להקדיש לפתיחה יותר **משבע דקות**.

לאחר הדילמות המורה ימקד שוב את המכנה המשותף לכל השאלות – האם מותר לסייע בדבר עבירה לחילוני.

2. **מעבר ללימוד הגמרא; דברי פתיחה קצרים לסוגייה וכתובת כותרת.** החלק הזה יוקדש למתן רקע והקשר לסוגייה, ולכתיבת כותרת. **סה"כ 3-4 דקות.**

רקע והקשר: מהי מסכת עבודה זרה? כמה עוסקת הסוגייה? הצגת דין המשנה שמהווה רקע לסוגייה (ראה להלן) ופתיחת גמרות בדף ו ע"א, או חלוקת דפים מצולמים (אפשר לתת את הרקע תוך כדי חלוקת המקורות. ממליץ בכל מקרה להביא דפים מצולמים של הסוגייה, מתוך הנחה שלחלק מן התלמידים לא יהיו גמרות).

פתיחה לדוגמה:

מסכת עבודה זרה עוסקת, בין השאר, בהרחקות מעבודה זרה ומעובדי עבודה זרה. צריך להבין שאיסור עבודה זרה הוא אחד מעקרונות היסוד שלנו מצד אחד, ומצד שני קהילות ישראל חיו שנים רבות מאוד בסביבת עובדי אלוהים אחרים, וכידוע הסביבה שלנו משפיעה עלינו בלי משים. המציאות הזאת היא הרקע להרחקות שחז"ל הוסיפו על עצם איסור עבודה זרה. על הרקע הזה, המשנה הראשונה במסכת אוסרת לסחור עם גויים במשך שלושה ימים לפני יום חג שלהם, וכך הם דברי המשנה: "לפני אידיהן (כלומר, חגיהם) של גוים שלושה ימים – אסור לשאת ולתת עמהם (מלשון משא ומתן, כלומר אסור לסחור איתם) וכו'". הסוגייה שלנו, שתחילתה בדף ו ע"א וסופה בדף ו ע"ב, מבררת את הסיבה לאיסור.

כותרת: אני ממליץ לכתוב על הלוח כותרת לשיעור, שממקדת את נושא הסוגייה. הנה כותרת לדוגמה: "מדוע אסור לעשות משא ומתן עם גויים לפני יום חג שלהם?"

3. **הקראת הסוגייה והסבר סימולטני.** המורה יקריא את הסוגייה ויסביר אותה תוך כדי. ההסבר יהיה בסיסי בלבד (תרגום מילולי, תיווך מונחים תלמודיים, הסבר מושגים הלכתיים וביאורים תמציתיים). הזמן המוערך לשלב זה הוא גם **כשבע דקות**. מצורף בהמשך העתק של הסוגייה של מהדורת שטיינזליץ המפוסקת, מתורגמת ומבוארת, מתוך אתר 'ספריא' שנגיש באינטרנט.

דגש: בסוגייה עלו כמה מושגים הלכתיים. חשוב לפרש אותם, ולצאת מנקודת הנחה שהתלמידים אינם יודעים את פירושם. אלה הם המושגים:

נזיר: אדם שקיבל על עצמו בפה להיות נזיר (שאמר למשל 'הרי אני נזיר'). נזיר צריך להתנזר, כלומר להתרחק, משלושה דברים: א) מכל מה שיוצא מענבים, ובכלל זה אסור לו לשתות יין. ב) אסור לו להיטמא למת. ב) אסור לו להסתפר ולהתגלח.

בן נוח: בן נוח הוא כל אדם שאינו יהודי. הוא מחויב בשבע מצוות: מצוות עשה אחת: א) מינוי בתי דינים וכינון מערכת משפט. ושש מצוות לא תעשה: ב) לקלל את השם. ג) לעבוד אלילים. ד) לרצוח. ה) לגלות עריות. ו) לגזול. ז) לאכול אבר מן החי.

אבר מן החי: בשר שנחתך מבהמה או חיה בעודה בחיים.

5. **תרגיל מיומנויות – תרגיל אישי או בחברותא.** דף עזר לחזרה עצמית על הסוגייה בדגש על מיומנויות הלימוד: פירושי מילים, ביאור מונחים ופיסוק משפטים. דף עבודה מצורף בפרק ב'. המורה יחלק את הדף לתלמידים ויעבור ביניהם לעזרה. כדאי להגביל את התרגיל ל**שמונה דקות**.

6. **פתירת התרגיל בקול רם על ידי המורה.** דף פתור מצורף בפרק ג'. זמן מוקצב: **חמש דקות**.

7. **תרגיל סיכום – בדיקת הבנה.** דף עזר עם שאלות פתוחות המסכמות את מהלך הסוגייה. דף עבודה מצורף בפרק ב'. המורה יחלק את הדף לתלמידים ויעבור ביניהם לעזרה. כדאי להגביל את התרגיל ל**שמונה דקות**.

8. **סיכום – פתירת התרגיל בקול רם על ידי המורה.** דף פתור מצורף בפרק ג'. זמן מוקצב: **חמש דקות**.

9 **שאלה למחשבה:** המורה יזרוק שאלה למחשבה – מי שמעוניין יחשוב וימשיך את הדיון בהפסקה. השאלה מצורפת בסוף פרק ב'. הצעה לפתרון מצורפת בפרק ג'. כדאי להשאיר **דקה** לצורך הצגת השאלה.

מהלך שיעור ב':

תקציר: השיעור השני יוקדש בעיקרו לעיון בדילמה שהעלינו, בעקבות הסוגייה.

6. **חזרה על הסוגייה.** אני מייחס חשיבות רבה ללימוד מתוך הקשר. כמו בסדרת טלוויזיה שבתחילת כל פרק חוזרים בקצרה על העלילה שבפרקים הקודמים, כך את השיעור אני ממליץ לפתוח בחזרה מהירה ועקרונית על עיקרי השיעור שעבר. זה צפוי לחזק את הזיכרון על מה שלמדנו ולשפר את עומק ההבנה של מה שנלמד. ממליץ להקדיש לכך **ארבע דקות**.

אלה הם עיקרי הדברים:

א. מילה עקרונית על המסכת: נחשפנו למסכת עבודה זרה שאחד מנושאייה המרכזיים הוא הרחקות מעבודה זרה ומעובדי עבודה זרה.

ב. נושא המשנה, שהיא נקודת המוצא לסוגייה: המשנה הראשונה במסכת אוסרת לסחור עם גויים במשך שלושה ימים לפני יום חג שלהם.

ג. מטרת הסוגייה: הגמרא מנסה לברר את הסיבה המדויקת לאיסור.

ד. איפה הסוגייה נמצאת?: הסוגייה מתחילה בדף ו' ע"א ומסתיימת בע"ב.

ה. לאיסור יש שתי סיבות:

1. **"משום הרווחה"**¹, כלומר חשש שיהודי יגרום ששם עבודה זרה יוזכר; החשש הוא שהגוי ישמח מהעסקה שהוא עשה עם היהודי וביום החג שלו ילך להודות לאלוהיו ויצא ששם אלוהים אחרים יוזכר.

2. **"משום לפני עור"**, חשש שיהודי יכשיל גוי באיסור עבודה זרה; חשש שמסחר עם גוי יספק לו קרבן לעבודה זרה.

ו. יש נפקא מינה בין הסיבות: מקרה שבו לגוי יש כבר בהמה –

1. אין חשש של הכשלה, כיוון שבכל מקרה הגוי יקריב קרבן לעבודה זרה, גם אם היהודי לא ימכור לו.

2. אבל כן יש חשש ששם עבודה זרה יוזכר בעקבות העסקה, כיוון שהגוי יהיה שמח ממנה (למרות שכבר יש לו בהמה אחת).

ז. הגמרא התמקדה בגדריו של איסור "לפני עור" וחידשה חילוק: כאשר העבירה תיעשה גם ללא הסיוע שלי, אין בסיוע שלי משום "לפני עור". יודגש: הברייתא שאסרה להושיט לנזיר יין וכו' דברה במקרה שללא עזרתי הוא לא יוכל לשתות את היין.

2. **מעבר וכוותרת לשיעור**. כדי להדגיש את הקשר האמתי שבין הסוגייה שלמדנו ובין הנושא שידון בשיעור הנוכחי, אני ממליץ להדגיש את הפרצה שנותרה במסקנת הסוגייה, ואני ממליץ לעשות את זה בעל פה.

הצעה להסבר:

הגמרא העמידה שהברייתא שאוסרת סיוע (להגיש כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבן נוח) עוסקת במקרה שללא הסיוע "העברייני" הפוטנציאלי לא יוכל לעבור את העבירה. האם זה אומר שבמקרה שהוא יוכל לעשות את זה גם ללא העזרה מותר לי לסייע לו/ להקל עליו??? מצד אחד זה כביכול משתמע מהחילוק, אולם מצד שני זה לא בטוח! יתכן שיש נימוק אחר לאיסור. יש כאן ספק, והספק הזה מאפשר שיהיה מגוון דעות בשאלה הזאת.

בנוסף, אני ממליץ למקד את השיעור על ידי כותרת שהמורה יכתוב על הלוח.

הצעה לכותרת: "האם מותר לסייע בדבר עבירה לחילוני?".

ממליץ לנסות לא להתעכב יותר **משלוש דקות**.

3. **חלוקת מקורות וחלוקה לקבוצות לימוד**. קומת המשמעות תתמקד בעיון עשיר בשאלה הנ"ל.

המורה יחלק את הכיתה לארבע קבוצות ולכל קבוצה יחלק מקור לעיון. הקבוצה תנסה ללמוד את המקור בכוחות עצמה, בסיוע של המורה לפי הצורך. ממליץ להקדיש לכך **רבע שעה**.

¹ במסגרת קומת המיומנויות, חשוב לחזור על המושגים שהגמרא השתמשה בהם כדי שהתלמיד ידע לדבר בשפת הסוגייה. לצד זה, כדאי לחזור בקצרה על משמעותם העקרונית.

קבוצה א' תעיין בדברי המאירי. המאירי סובר ש'לפני עיוור' חל גם במקרה שעובר העבירה יכול לעשות אותה בלעדיי, אבל זה יהיה כרוך בטרחה מצדו. כלומר, הוא מרחיב את תחום חלותו של איסור 'לפני עיוור' מעבר לפשט הגמרא. בנוסף, הוא נותן עצה למעשה שהיא מעבר לשורת ההלכה, ומציע לא להיות שותף לדבר עבירה, גם אם לפי שורת ההלכה זה מותר.

קבוצה ב' תעיין בדברי הריטב"א. הריטב"א מחדש שיש אופן שאסור על פי דין לסייע על אף שאין חשש של 'לפני עיוור': מקרה שעובר העבירה מבקש את עזרתך במפורש לדבר איסור. כלומר, שברור שהוא ישתמש בזה לאיסור.

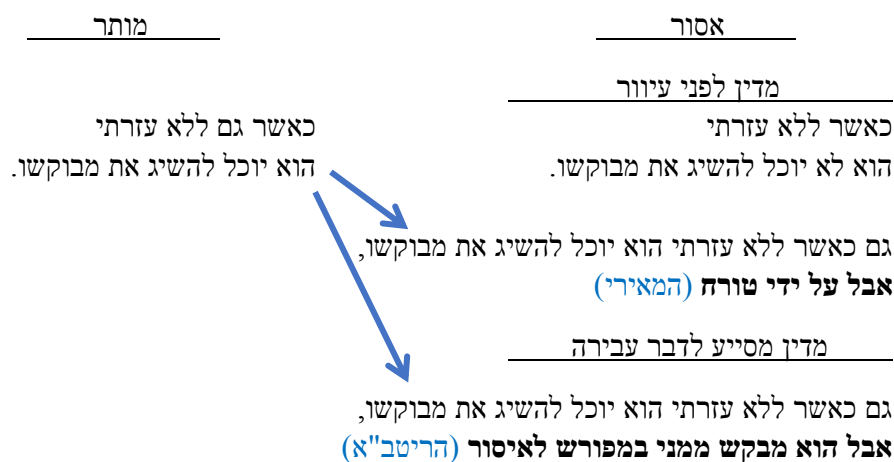
קבוצה ג' תעיין בפסיקה של רבי שלמה זלמן אוירבך. הרב אוירבך מחדש שיש מקרים של סיוע שהם אכן נתינת מכשול של עבירה, אך אי סיוע יהיה בבחינת נתינת מכשול חמור יותר, ולכן האופציה הראשונה עדיפה, כלומר מותר לסייע. זהו מקור חשוב בגישה של 'מפני דרכי שלום'.

קבוצה ד' תעיין בקטעים מתוך מאמר של הרב מיכאל אברהם². הוא מנסה להציע הסתכלות הלכתית שונה על חילוני: מדובר באדם שלא מאמין שה' ציווה אותנו ולכן הוא אינו בר קיום מצוות – מצוותו אינה מצווה במובן ההלכתי שלה, והכשלתו בדבר עבירה אינה הכשלה. הוא לא בא לפסוק הלכה אלא להראות שיתכן שיש לגישה שלו סימוכין במקורות הפסיקה.

4. **הצגת המקורות בפני הכיתה.** לאחר זמן הלימוד, נציג מכל קבוצה יציג בפני הכיתה את המקור שהוא למד. **לכל אחד מוקצבות בין 3 ל-4 דקות – יחד רבע שעה** (בליווי סיכום סכמתי של המורה על הלוח).

דוגמה לסיכום סכמתי:

סיוע לחילוני בדבר עבירה

במקרה של חשש אמתי להכשלה בשנאת הדת **(הרב אוירבך)**

הצעה: מותר תמיד משום שחילוני לא בר קיום מצוות (???) **(הרב מיכאל אברהם)**

5. **סיכום סוגייה אישי.** כל תלמיד יסכם לעצמו את הסוגייה, תוך שהוא מתייחס לכל הפחות לנקודות הבאות: מראה מקום של הסוגייה התלמודית, מטרת הסוגייה, מסקנת הסוגייה בגדרי דין 'לפני עיוור', ציון מקרה ספציפי של דילמה בדבר סיוע לחילוני, ניתוח של המקרה על פי המקורות שנלמדו **ללא כתיבת שורת ההלכה**. חשוב שהמורה ידגיש תוך שהוא מחלק דפים לסיכום, שאין לפסוק הלכה מן השיעור הזה,

² מלמד בבית המדרש של המכון הגבוה לתורה שבאוניברסיטת בר אילן.

ועל כל שאלה הלכה למעשה יש לשאול רב. **שמונה דקות**. קרוב לוודאי שחלק מן התלמידים יתקשו לכתוב סיכום במעט זמן, אבל זה אימון טוב.

דוגמה לסיכום:

(מראה מקום) למדנו סוגייה במסכת עבודה זרה, דף ו ע"א-ע"ב. **(מטרת הסוגייה)** הסוגייה מבררת את טעם האיסור לסחור עם גויים במשך שלושה ימים לפני יום חג שלהם. **(תוספת שלי לסיכום)** הגמרא העלתה שני נימוקים: א) 'משום הרווחה', היינו החשש שהגוי ילך ויודה לאלוהיו וכך שם שמים יוזכר. ב) 'משום לפני עור', היינו החשש להכשיל את הגוי באיסור עבודה זרה (מכירת בהמה לגוי מספקת לו קרבן להקרבה ביום חגו). הגמרא אמנם דיברה על הכשלת גוי, אך זה נכון גם לגבי הכשלת יהודי.

(מסקנת הסוגייה בגדרי 'לפני עיוור') באשר לגדר איסור 'לפני עור', הגמרא הסיקה שהוא אמור רק במקרה שמבקש העזרה לא יוכל להשיג את מבוקשו (כלומר לא יעבור עבירה) ללא עזרתי ('בתרי עברי דנהרא'), אבל במקרה שגם ללא עזרתי הוא יוכל להשיג את מבוקשו – אין חשש של 'לפני עיוור'. **(תוספת שלי לסיכום)** אמנם, יתכן ויש כאן בעייה אחרת – של איסור סיוע לעוברי עבירה. כך למשל חושב הריטב"א.

(תוספת שלי לסיכום) בעקבות הסוגייה שאלנו האם מותר לסייע לחילוני בדבר עבירה. **(ציון מקרה ספציפי של סיוע בדבר עבירה לחילוני)** לדוגמה, האם מותר לי להסכים לחבר שלי להשתמש בפלאפון שלי בשבת. **(ניתוח המקרה על פי המקורות שלמדנו)** מצד אחד, הוא יכול להשיג פלאפון ממישהו אחר (הוא לא חייב דווקא את שלי) ולכן אין כאן חשש ל'לפני עיוור', מצד שני, הוא דורש את זה בוודאי לשם חילול שבת, ויתכן ויש כאן בעיה של סיוע בידי עוברי עבירה.

חלק ב דפי עזר לתלמיד

בפרק זה מובאים דפי התרגול לתלמידים, מקורות לעיון נוסף

תרגילי מיומנויות – תרגול אישי או בחברותא

תרגיל מונחים

לפניך שלל מונחים תלמודיים לפי סדר הופעתם בסוגייה. מתח קו בין המונח ובין ההסבר המתאים:

* ביאור המונחים מתוך 'מדריך לתלמוד'.

איבעיא להו	[למד ממנה, הסק ממנה], (א) בתחילת משפט: פתיחה למסקנה מתוך ההלכה. (ב) בסוף משפט: סיכום כי ההנחה או ההסבר אכן נכונים ומתקבלים
למאי נפקא מינה	[והרי שנויה:], (א) בדרך כלל קושיה מתוך דברי ברייתא. (ב) לעתים כסיוע מן הברייתא
והתניא	[נשאלה להם], פתיחה לשאלה של הלומדים אל החכמים בבית המדרש
תלמוד לומר	[מדויקת גם כן, שהרי הוא שונה...], פתיחה להבאת ראיה, מתוך דיוק בלשון המשנה
הכא במאי עסקינן	[כאן במה אנו עוסקים], במה דברים אמורים? באיזה מקרה מדובר?
דיקא נמי, דקתני	[מה יוצא ממנה], איזו תוצאה מעשית יש לקביעה זו?
שמע מינה	מילת מפתח במדרש המקראות: הכתוב בא ללמדנו כי...

תרגיל פירושי מילים

לפניך הסוגייה כאשר מודגשות בה מילים ארמיות (למעט המונחים שהובאו לעיל). כתוב תרגום מעל כל מילה מודגשת (היעזר במחסן התרגומים שמובא בתחתית העמוד).

איבעיא להו משום הרווחה או **דלמא** משום "ולפני עור לא תתן מכשל" (ויקרא יט, יד)

למאי נפקא מינה **דאית ליה** בהמה **לדידיה**;

אי אמרת משום הרווחה **קא מרווח ליה**,

אי אמרת משום "לפני עור לא תתן מכשל" **קא אית ליה לדידיה**

וכי **אית ליה** לא עבר משום "לפני עור לא תתן מכשל"

והתניא אמר ר' נתן מניין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח תלמוד לומר "ולפני עור לא תתן

מכשל" **והא הכא דכי לא יהבינן ליה, שקלי איהו וקעבר** משום "לפני עור לא תתן מכשל"

הכא במאי עסקינן **דקאי בתרי עברי נהרא**

דיקא נמי דקתני "לא יושיט", ולא קתני "לא יתן", שמע מינה.

מחסן תרגומים | נהר, כאן, נותנים, שעומד, הוא בעצמו, ויעבור, ש/יש, אם, שאם, לו, לעצמו, שמא, מרווח, ו/הרי, לוקח

לפניך הסוגייה ללא סימני פיסוק וללא ביאור. בתחתית העמוד עומד לרשותך מחסן סימני פיסוק. התאמץ להתאים נכונה את סימני הפיסוק בסוגייה (הודגשו "עוגנים" של מבנה הסוגייה כדי לסייע בפיסוק).

איבעיא להו [] משום הרווחה או דלמא משום [] ולפני עור לא תתן מכשל" (ויקרא יט, יד)

למאי נפקא מינה [] דאית ליה בהמה לדידיה;

אי אמרת משום הרווחה [] הא קא מרווח ליה,

אי אמרת משום [] "לפני עור לא תתן מכשל" [] הא אית ליה לדידיה []

וכי אית ליה [] לא עבר משום "לפני עור לא תתן מכשל" []

והתניא [] אמר ר' נתן [] מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח [] תלמוד לומר [] "ולפני עור לא תתן מכשל" [] והא הכא, דכי לא יהבינן ליה, שקלי איהו וקעבר משום "לפני עור לא תתן מכשל" []

הכא במאי עסקינן [] דקאי בתרי עברי נהרא []

דיקא נמי [] דקתני "לא יושיט", ולא קתני "לא יתן", שמע מינה.

מחסן סימני פיסוק (ניתן להשתמש יותר מפעם אחת בכל סימן):

— ! ? : , .

תרגיל סיכום סוגייה – תרגיל אישי או בחברותא

כדי לסכם את הסוגייה ולוודא שהבנו אותה נכון, נענה בקצרה על השאלות הבאות:

1. מה הספק בפירוש המשנה?

2. מה הנפקא מינה בין שתי הדעות?

3. מהם שני המצבים של "לפני עור" שמובאים בשם רבי נתן?

4. מתי אין האיסור חל?

5. מה טעם החילוק?

6. מהיכן הגמרא מדייקת את החילוק?

שאלה למחשבה למעוניינים – שאלה לכיתה (על הלוח)

מדוע רבי נתן בוחר דווקא את שתי הדוגמאות האלה (יין לנזיר ואבר מן החי לבן נוח)?
כיוון: **מה החידוש בכל דוגמה?**

דפי מקורות חלוקה לקבוצות

קבוצה א'

סיוע בדבר עבירה – עיון בראשונים – המאירי

למדו יחד את דברי המאירי, דונו בשאלות הנלוות וגבשו סיכום שאותו יציג אחד מכם בפני הכיתה (נסו לכתוב את סיכום הדברים)

• בית הבחירה למאירי עבודה זרה דף ו עמוד א

כל מה שנאסר לנו משום לפני עור לא תתן מכשול אם הוא רשאי ליקח מאותו דבר בזולתנו מותר לנו למכור לו שהרי אין המכשול בא בשלנו. מעתה מותר לנו למכור דבר האסור לו אף על פי שהוא לוקחה לאכילה הואיל והוא מוצא לקנות בזולתנו. ומ"מ אסור ליתן לו ואם הוא מוצא במזומן ובלא קנין אף נתינתו מותרת. וכל שכן אם היה מאותו דבר בידו ואף על פי שמ"מ [=מכל מקום] גורם לו להרבות באיסור אין בזה נתינת מכשול וכן כל כיוצא בזה. ומ"מ ראוי להמנע מסרך מסייע ידי עוברי עבירה וכן מ"מ אם אינו מוצא אלא בטורח אסור להמציא לו בהזמנה.

שאלות מכוונות:

1. להבנתכם את דברי המאירי, במקרה שהוא דן בו מהי רמת הוודאות שלנו מ-1 עד 10 שהיהודי שאנחנו הולכים לספק לו דבר-מה אכן ישתמש בו לדבר איסור?
2. מהו השיקול המרכזי שמציין המאירי להכריע בשאלה האם מותר לספק ליהודי דבר שהוא צפוי להשתמש בו לאיסור?
3. מה פירוש 'סרך מסייע'? זה נחשב ל'מסייע' או לא?
4. מהו הפער בין שורת הדין (מותר/ אסור) לבין העצה שהוא נותן?
5. איך אתם מסבירים את הפער?
6. לסיום, דונו במקרה ספציפי (מבין הדוגמאות שהעלינו בכיתה, או בדוגמה חדשה) ויישמו את שיקוליו והדרכתו של המאירי:

המקרה:

מותר בתנאי ש

למרות שזה מותר, ראוי

קבוצה ב'

סיוע בדבר עבירה – עיון בראשונים – הריטב"א

למדו יחד את דברי הריטב"א, דונו בשאלות הנלוות וגבשו סיכום שאותו יציג אחד מכם בפני הכיתה (נסו לכתוב אתה סיכום הדברים)

• חידושי הריטב"א עבודה זרה דף ו עמוד ב

וכן הלכה, מיהו הני מילי לענין לפני עור לא תתן מכשול דכל היכא דתבעי לה סתמא דומיא דמתני' והא דנזיר ואבר מן החי שאנו חוששין לתקלה כל היכא דמצוי עביד איסור שלא על ידינו ליתא משום ולפני עור ואף על פי שהוא מרבה באיסור על ידינו לא חיישינן, אבל מכל מקום אי תבע ליה בפירוש לאיסורא נהי דמשום ולפני עור ליכא, אכתי [איכא] איסורא במילתא משום מסייע ידי עוברי עבירה כל שאנו גורמין לו לעשות איסור או להרבות באיסור, וכדקיימא לן (גיטין ס"ב א') שאין מסייעין ידי ישראל בשביעית ואפילו לומר להם (הוחזקו) [התחזקו] אסור, ולא עוד אלא שאנו חייבין למחות בידו, דכל ישראל ערבין זה לזה, וכל שכן שאסור לגרום להם לעשות שום איסור או להרבות באיסור כלל...

שאלות מכוונות:

1. לדברי הריטב"א, מה המכנה המשותף של המקרים המובאים במשנה ובברייתא (מכירת בהמה לגוי לפני יום חג שלו, הגשת יין לנזיר ואבר מן החי לבן נוח)?
2. "אי תבע ליה בפירוש לאיסורא, נהי דמשום ולפני עור ליכא..." באיזה אופן מדובר, שהריטב"א אומר שאין שייך לגביו 'לפני עיוור'? נסו להיזכר בחילוק שהגמרא חידשה.
3. לפי דבריו, גם במקרה שאין בעיה של 'לפני עיוור', עדיין יתכן והסיוע יהיה אסור. כיצד הוא קורא לאיסור הזה?
4. מה מיוחד במקרה של 'תבע ליה בפירוש לאיסורא', שבגללו אסור לי לסייע? מה לדעתכם הסברא כאן?
5. מהי הדוגמה שמביא הריטב"א לסיוע ידי עוברי עבירה שהוא אסור?
6. לפי דבריו, מה יהיה עליכם לעשות בתור מוכרים בבית קפה במרכז העיר ונכנס לחנות אדם עם סנדוויץ' עם נקניק ומבקש מכם 'תכין לי בבקשה קפה הפוך'? הסבירו.

קבוצה ג'

עיון בהיתר של הרב אורבך

למדו יחד את המקור, דונו בשאלות הנלוות וגבשו סיכום שאותו יציג אחד מכם בפני הכיתה (כתבו את הסיכום)

המקור מצוטט מתוך ספרו של הרב עובדיה יוסף 'ילקוט יוסף' שבת א', כלומר הוא משוכתב על ידי הרב עובדיה. אם תרצו – הרב עובדיה סיכם את דברי הרב אורבך.

והגרש"ז [=הגאון רבי שלמה זלמן] אויערבאך זצ"ל בחוברת מצות השלום, וכן בספרו מנחת שלמה חלק א (עמוד קפט) כתב, בהא דצריך כל אדם לשום דרכיו ולכוין מעשיו לשם שמים, חושבני, במי שבא אליו אורח חשוב, אשר איננו שומר תורה ומצוות, אבל עדיין יש לו אהבה לבני תורה, וגם תומך במוסדות תורה, ואם בעל הבית לא יתנהג עמו בנימוס המקובל לכבד אותו במידי דמיכל ומשתי [=בדבר מאכל ומשקה], בגלל זה שמצד הדין אסור ליתן לאכול אלא למי שידוע שנוטל ידיו ומברך (כמבואר בש"ע או"ח סי' קסט"ב), וכמו כן אם אפילו בצורה מכובדת יבקש ממנו ליטול ידיים ולברך יראה הדבר כפגיעה ועלבון בכבודו, וזה גם ירגיז אותו מאד, ויתכן שבגלל הדבר הזה יתרחק ח"ו [=חס ושלום] מהתורה והמצוות, וגם יבוא לידי כעס ושנאה על כל ההולכים בדרך התורה, דכהאי גוונא [=בכגון זה] חושבני שנכון באמת לכבד אותו באכילה ושתייה, ולא לחשוש כלל לאיסור של לפני עור לא תתן מכשול. משום שאף שאין אומרים לאדם לעשות איסורא זוטא [=איסור קטן] כדי להציל אחרים מאיסורא רבה [=איסור גדול] [...] מכל מקום בנידון זה הואיל וכל האיסור של הנותן לו לאכול הוא רק עבירה של נתינת מכשול, וכיון שאם יש חשש שעל ידי מניעת כיבודו באכילה ושתייה יבזו לבני תורה ותיגרם שנאה על ידי כך לשומרי תורה, נמצא שמכשילו באיסור גדול יותר ואין כאן נתינת מכשול, אלא אדרבה הסרת מכשול שלא יבוא לעון חמור יותר, ולכן יש להקל בזה.

שאלות מכוונות:

1. מהו המקרה שעליו דן הרב אורבך?

2. מדוע שיהיה במקרה כזה חשש לאיסור 'לפני עיוור'?

3. כיצד פוסק הרב אורבך הלכה למעשה במקרה הנ"ל? מותר או אסור?

4. מה הנימוק שלו?

5. מדוע אין זה דומה למי שעובר איסור קטן בשביל להציל אחר מאיסור גדול (שזה אסור)?

קבוצה ד'

הסתכלות שונה על החילוניות – קטעים ממאמרו של הרב מיכאל אברהם 'בעניין הכשלת חילוני בעבירה'

למדו יחד את דף המקור, דונו בשאלות הנלוות וגבשו סיכום שאותו יציג אחד מכם בפני הכיתה (כתבו את הסיכום)

הכשלתו של יהודי שאינו שומר מצוות בעבירה היא סוגיה אקטואלית מאוד העולה בכמה וכמה הקשרים. היא קשורה כמובן לשאלת היחס לחילוניים בכלל, אך לא רק אליה.

ההנחה המקובלת היא שקיים איסור ברור על הכשלתו של יהודי חילוני. לדוגמא, רבים נוהגים להיזהר בעת חציית כביש בשבת, כדי שלא יגרמו לנהג שנוהג ברכבו לעצור, ובכך לעבור על איסור בהדלקת פנסי העצירה. ישנן כמה תשובות [...] העוסקות בכיבוד אורח חילוני במאכל, על אף שלא יברך. [...] ישנן כמה התייחסויות לעריכת בר-מצווה לחילוניים, אשר בדרך כלל כרוכה בחילולי שבת שלהם ושל האורחים [...] כך גם לגבי הזמנת חילוניים לבתי הכנסת, הכרוכה בנסיעה בשבת.

כאמור, הנחת היסוד של כל הבירורים היא שאיסור 'לפני עיוור' שייך גם ביחס לחילוניים, והדיונים נסובים בעיקר על שאלות הנוגעות לגדרי האיסור של 'לפני עיוור', ויישומן במקרים אלו.

[...] אסתפק בהצעת מסלול אפשרי אשר מבוסס על הנחות יסוד סבירות [...] הגישה שתוצע כאן אינה רווחת בפוסקים, אך תורה היא וללמוד אנחנו צריכים.

[...] הרמב"ם עוסק בדיני גר תושב, וכותב (הל' מלכים ח, יא):

כל המקבל שבע מצוות ונזהר לעשותן – הרי זה מחסידי אומות העולם, ויש לו חלק לעולם הבא, והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שציוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהן, אבל אם עשאו מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם ולא (ויש גורסים: אלא) מחכמיהם.

מדברי הרמב"ם עולה שהמקיים מצוות מפני הכרע דעתו, ולא מפני שהקב"ה ציווה עליהן את משה בסיני, אינו גר תושב ולא מחסידי אומות העולם, אלא לכל היותר מחכמיהם. בלשונו נאמר שאדם זה הוא חכם ומוסרי, אך מעשיו אינם מצוות. יסוד הדברים הוא שקיום מצוות דורש מחויבות לתורה מסיני. קיום של מצוות באופן אחר אינו בעל ערך דתי, וכנראה כלל אינו נחשב כמעשה דתי (מעשה מצווה).

אמנם דברי הרמב"ם עוסקים בגר תושב, אולם כמה מהאחרונים יישמו את דבריו גם ביחס ליהודי רגיל. ובסברא הדברים הם פשוטים: לא שייך קיום מצווה אצל מי שאינו מאמין במצווה.

[...] המסקנה העולה מכאן היא שאדם שאינו מאמין בקב"ה ובמצוותיו אינו בר קיום מצוות.

[...] כעת עולה השאלה מה באשר למצוות לא תעשה. ראינו כי אדם שאינו שומר תורה ומצוות מתוך ניתוק אינו בר קיום מצוות. אך האם גם עבירה שלו לא תהיה עבירה? לעניין מצוות צריכות כוונה נראה פשוט שיש חילוק בין עשה ללאו, ובעוד שעשה דורש מידה כלשהי של כוונה, הלאו אינו דורש כוונה.

[...] אך במישור שבו אנו עוסקים, נראה מסברא שאין לחלק בין עשה ללאו: אדם שאינו בר עשיית מצווה משום שהקב"ה והציוויים אינם בעולמו, הוא גם לא יהיה בר עבירות.

שאלות מכוונות:

1. מהן הדוגמאות שהוא מביא להכשלת חילוני בדבר עבירה שלא העלנו בכיתה?

2. מהי העמדה המקובלת בפוסקים, לדבריו, באשר לגרימה לחילוני לעשות עבירה?

3. מה האינטואיציה שלו ביחס להנחה הזאת?

4. מה הוא מנסה להוכיח מדברי הרמב"ם?

5. הוא מזכיר הבדל עקרוני בין מצוות עשה למצוות לא תעשה. מהו?

6. נסו לסכם, מה הוא מנסה לטעון?

פרק ג תוצרים ופתרונות

בפרק זה מובאים שוב דפי העזר לתלמיד, כשהפעם הם פתורים

תרגילי מיומנויות – תרגול אישי או בחברותא

פתרון תרגיל מונחים

לפניך שלל מונחים תלמודיים לפי סדר הופעתם בסוגייה. מתח קו בין המונח ובין ההסבר המתאים:

* ביאור המונחים מתוך 'מדריך לתלמוד'.

פתרון תרגיל פירושי מילים

לפניך הסוגייה כאשר מודגשות בה מילים ארמיות (למעט המונחים שהובאו לעיל). כתוב תרגום מעל כל מילה מודגשת (היעזר במחסן התרגומים שמובא בתחתית העמוד).

איבעיא להו משום הרווחה או דלמא [שמא] משום "ולפני עור לא תתן מכשל" (ויקרא יט, יד)
למאי נפקא מינה דאית [שיש] ליה [לו] בהמה לדידיה [לעצמו];
אי [אם] אמרת משום הרווחה קא [הרי] קא מרווח [מרווח] ליה [לו],
אי [אם] אמרת משום "ולפני עור לא תתן מכשל" קא [הרי] אית [יש] ליה [לו] לדידיה [לעצמו]
וכי אית [יש] ליה [לו] לא עבר משום "ולפני עור לא תתן מכשל"
והתניא אמר ר' נתן מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח תלמוד לומר "ולפני עור לא תתן מכשל" וקא [והרי] קא [כאן], דכי [שאם] לא יתבינן [נותנים] ליה [לו], שקלי [לוקח] איהו [הוא בעצמו] וקעבר [ועובר] משום "ולפני עור לא תתן מכשל"
הכא במאי עסקינן דקאי [שעומד] בתרי [בשני] עברי נהרא [הנהר]
דיקא נמי דקתני "לא יושיט", ולא קתני "לא יתן", שמע מינה.

מחסן תרגומים | נהר, כאן, נותנים, שעומד, הוא בעצמו, ויעבור, ש/יש, אם, שאם, לו, לעצמו, שמא, מרווח, ו/הרי, לוקח

איבעיא להו [?] משום הרווחה, **או דלמא** משום "ולפני עור לא תתן מכשל" (ויקרא יט, יד) [?]

למאי נפקא מינה [?] דאית ליה בהמה לדידיה;

אי אמרת משום הרווחה [–] **הא** קא מרווח ליה,

אי אמרת משום "לפני עור לא תתן מכשל" [–] **הא** אית ליה לדידיה [.]

וכי אית ליה [.] **לא** עבר משום "לפני עור לא תתן מכשל" [?]

והתניא [?] **אמר ר' נתן** [?] **מנין** שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח [?] **תלמוד לומר** [?] "ולפני עור לא תתן מכשל" [.] **והא** הכא, דכי לא יהבינן ליה, שקלי איהו וקעבר משום "לפני עור לא תתן מכשל" [!]

הכא במאי עסקינן [?] דקאי בתרי עברי נהרא [.]

דיקא נמי [.] דקתני "לא יושיט", ולא קתני "לא יתן", **שמע מינה**.

תרגיל סיכום סוגייה – תרגיל אישי או בחברותא

פתרון תרגיל סיכום סוגייה

1. מה הספק בפירוש המשנה?

מהי הסיבה לאיסור לסחור עם גויים במשך שלושה ימים לפני החג שלהם; האם החשש הוא משום הרווחה, שהגוי ישמח מהעסקה עם היהודי וילך ויודה לאלוהיו ביום חגו, ושם עבודה זרה יוזכר, או שהוא משום "לפני עור", שהיהודי ייתן לגוי בהמה שאותה הוא יוכל להקריב לעבודה זרה ביום חגו וכשיל אותו באיסור עבודה זרה.

2. מה הנפקא מינה בין שתי הדעות?

מקרה שלגוי יש כבר בהמה; חשש הרווחה קיים, לעומת זאת חשש "לפני עור" לא קיים; אם היהודי ימכור לגוי בהמה נוספת על זו שכבר יש לו – תהיה לגוי הרווחה והוא ישמח וילך ויודה לאלוהיו, אבל משום שיש לו כבר בהמה להקרבה הוא בכל מקרה יכשל באיסור עבודה זרה.

3. מהם שני המצבים של "לפני עור" שמובאים בשם רבי נתן?

א. הושטת כוס יין לנזיר כדי שישתה. ב. הושטת אבר מן החי לבן נח כדי שיאכל.

4. מתי אין האיסור חל?

האיסור לא חל כשהנזיר יכול לקחת בעצמו את הכוס, או כשבן נח יכול לקחת בעצמו את האבר מן החי.

5. מה טעם החילוק?

רק במקרה שלולא העזרה שלי הנזיר או בן נח לא היה יכול לעבור עבירה – אז הסיוע שלי באמת מכשיל אותו, אבל במקרה שאם אני לא אעזור לו הוא יעזור לעצמו – אין זה נחשב שאני מכשיל אותו.

6. מהיכן הגמרא מדייקת את החילוק?

מלשון הברייתא "לא יושיט" (ולא "לא יקח"), שאינו יכול לקחת לבד אלא צריך שיושיטו לו.

הצעה לתשובה לשאלה למחשבה

המקרה של הנזיר מחדש שאפילו כאשר מדובר על דבר שמותר לי, מכל מקום אם הוא אסור למי שמבקש אותו (כדוגמת נזיר שמבקש כוס יין) – אסור לי לתת לו. המקרה של בן נוח מחדש שאיסור "לפני עור" אינו אמור רק ביחס ליהודים.

מקור לעיון המורה:

תניא ר' נתן אומר מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח תלמוד לומר ולפני עור לא תתן מכשול. פירוש רבותא אשמועינן דאפילו כוס יין לנזיר דלדידן לא אסור איכא משום לפני עור. ולא מיבעיא כוס יין לנזיר דבר ישראל, אלא אפילו אבר מן החי לבני נח דלאו בר ישראל, איכא משום לפני עור לא תתן מכשול (חידושי הרא"ה, ו' ע"ב)

קבוצה א'

סיוע בדבר עבירה – עיון בראשונים – המאירי

שאלות מכוונות:

1. להבנתכם את דברי המאירי, במקרה שהוא דן בו מהי רמת הוודאות שלנו מ-1 עד 10 שהיהודי שאנחנו הולכים לספק לו דבר מה אכן ישתמש בו לדבר איסור?
אפילו וודאות מלאה.
2. מהו השיקול המרכזי שמציין המאירי להכריע בשאלה האם מותר לספק ליהודי דבר שהוא צפוי להשתמש בו לאיסור?
האם הוא יכול להשיג את מבוקשו, בלי טרחה גדולה, גם בלעדינו.
3. מה פירוש 'סרך מסייע'? זה נחשב ל'מסייע' או לא?
'סרך מסייע' היינו שזה קרוב למסייע. מבחינה פורמלית הוא לא עונה על הגדר של 'מסייע', אך מבחינה עניינית הוא מסייע ליהודי לעבור עבירה, במובן המילולי של המילה 'מסייע'.
4. מהו הפער בין שורת הדין (מותר/ אסור) לבין העצה שהוא נותן?
כאשר היהודי יכול להשיג את מבוקשו גם ללא עזרתנו, וללא טרחה גדולה יותר, מותר לנו מצד הדין לסייע לו, אבל לא ראוי לעשות את זה. נקרא לזה בסלנג 'כשר אבל מסריח'.
5. איך אתם מסבירים את הפער?
מבחינה פורמלית לא ניתן לאסור את הסיוע באופן המדובר כי לא עוברים בכך על שום סעיף בשולחן ערוך. אבל מצד שני, התוצאה ידועה, והיא אסורה מבחינה הלכתית, ולמה לנו להיות שותפים להליך שתוצאתו אסורה!?
6. לסיום, דונו במקרה ספציפי (מבין הדוגמאות שהעלינו בכיתה, או בדוגמה חדשה) ויישמו את שיקוליו והדרכתו של המאירי:
המקרה: (מקרה לדוגמה. עוד דוגמאות יתקבלו) חבר חילוני בצבא מבקש ממני בשבת להשתמש במטען שלי. יש עוד חבר'ה בסביבה שאינם יהודיים והוא יכול לבקש גם מהם.
מותר בתנאי שהוא יכול להשיג מטען מאחרים ללא טרחה גדולה.
למרות שזה מותר, ראוי לא להסכים ולא להיות שותפים בחילול שבת.

קבוצה ב'

סיוע בדבר עבירה – עיון בראשונים – הריטב"א

שאלות מכוונות:

1. לדברי הריטב"א, מה המכנה המשותף של המקרים המובאים במשנה ובברייתא (מכירת בהמה לגוי לפני יום חג שלו, הגשת יין לנזיר ואבר מן החי לבן נוח)?
בכולם מדובר על סיוע למישהו שלא מבקש את הדבר בפירוש לצורך עבירה.
2. "אי תבע ליה בפירוש לאיסורא, נהי דמשום ולפני עור ליכא..." באיזה אופן מדובר, שהריטב"א אומר שאין שייך לגביו 'לפני עיוור'? נסו להיזכר בחילוק שהגמרא חידשה.
באופן של 'חד עברא דנהרא', כלומר במקרה שהוא יכול להשיג את מבוקשו גם ללא עזרתך. במקרה כזה, על פי הגמרא, אין חשש של 'לפני עיוור'.
3. לפי דבריו, גם במקרה שאין בעיה של 'לפני עיוור', עדיין יתכן והסיוע יהיה אסור. כיצד הוא קורא לאיסור הזה?
סיוע ידי עוברי עבירה.
4. מה מיוחד במקרה של 'תבע ליה בפירוש לאיסורא', שבגללו אסור לי לסייע? מה לדעתכם הסברא כאן?
יתכן שאני שותף לעבירה (יכולות להתקבל אולי עוד תשובות).
5. מהי הדוגמה שמביא הריטב"א לסיוע ידי עוברי עבירה שהוא אסור?
לסייע ליהודי שעובד בשנת שמיטה, ואפילו רק לעודד אותו.
6. לפי דבריו, מה יהיה עליכם לעשות בתור מוכרים בבית קפה במרכז העיר ונכנס לחנות אדם עם סנדוויץ' עם נקניק ומבקש מכם 'תכין לי בבקשה קפה הפוך'? הסבירו.
אמנם אין כאן איסור של 'לפני עיוור', כיוון שבמרכז העיר יש הרבה בתי קפה, אך כיוון שהוא מבקש את הקפה בפירוש לאיסור (הוא מבקש את זה בשביל עצמו, תוך שהוא אוכל בשר), לכאורה אסור לי להביא לו. זה בדיוק החידוש של הריטב"א.

קבוצה ג'

עיון בהיתר של הרב אורבך

שאלות מכוונות:

1. מהו המקרה שעליו דן הרב אורבך?

התלבטות האם מותר להציע אוכל ושתיה לאדם חשוב שבא לבקר אותנו, אך אנו יודעים שהוא לא יברך.
אדם זה הוא מכובד, תוך במוסדות תורה ואוהב בני תורה.

2. מדוע שיהיה במקרה כזה חשש לאיסור 'לפני עיוור'?

אנחנו מגישים לו אוכל והוא עתיד לא לברך עליו ובכך לעבור על איסור.

3. כיצד פוסק הרב אורבך הלכה למעשה במקרה הנ"ל? מותר או אסור?

מותר.

4. מה הנימוק שלו?

אם לא נגיש לו אוכל לגרום לו מכשול גדול יותר, כלומר חמור יותר: לשנוא את הדת.

5. מדוע אין זה דומה למי שעובר איסור קטן בשביל להציל אחר מאיסור גדול (שזה אסור)?

אין לנו אפשרות לא להכשיל כלל. בכל מקרה נכשיל – השאלה היא אם בדבר קטן או בדבר גדול.

קבוצה ד'

הסתכלות שונה על החילוניות – קטעים ממאמרו של הרב מיכאל אברהם 'בעניין הכשלת חילוני בעבירה'

שאלות מכוונות:

1. מהן הדוגמאות שהוא מביא להכשלת חילוני בדבר עבירה שלא העלנו בכיתה?
 - א) חציית כביש בשבת וגרימה לנהג להפעיל את נורות הברקס.
 - ב) כיבוד אורח חילוני במאכל, שהוא לא יברך עליו.
 - ג) עריכת בר מצווה בשבת לחילוניים, שכרוכה בדרך כלל בחילול שבת מצד ומצד האורחים שלהם.
 - ד) הזמנת חילוניים לבית כנסת מתוך ידיעה שרבים מהם יבואו ברכב.
2. מהי העמדה המקובלת בפוסקים, לדבריו, באשר לגרימה לחילוני לעשות עבירה? שיש כאן משום 'לפני עיוור לא תתן מכשול' ועקרונית אסור לגרום להם להיכשל בעבירות.
3. מה האינטואיציה שלו ביחס להנחה הזאת? שאדם חילוני איננו כלל בר עבירה ולכן לא שייך לגביו איסור 'לפני עיוור'.
4. מה הוא מנסה להוכיח מדברי הרמב"ם? שאדם שלא מאמין אינו בר קיום מצוות, ומעשיו אינם נחשבים מצווה מבחינה דתית.
5. הוא מזכיר הבדל עקרוני בין מצוות עשה למצוות לא תעשה. מהו? בעוד שיתכן שמצוות עשה צריכות כוונה כדי לצאת ידי חובה, מצוות לא תעשה בוודאי לא צריכות כוונה, ואסור לעבור עליהן גם ללא כוונה לעבור על לאו.
6. נסו לסכם, מה הוא מנסה לטעון? שאדם חילוני אינו בר מצוות – מצוותו אינה מצווה ועבירתו אינה עבירה, מפני שאינו מאמין שה' ציווה.